

I STØBESKEEN. PRIVATE INITIATIVER TIL TEOLOGISK UDDANNELSE I DANMARK FRA 1896 TIL 1967
PETER V. LEGARTH
FORLAGET MELLEMGAARD, 2025
436 SIDER

Anmeldt av Vidar L. Haanes

Utgangspunktet for forfatteren er hans egen tilknytning til MF i Danmark, helt fra oppstarten på 70-tallet, og opplevelsen av at den danske Indre Mission (IM), hvor de fleste MF-studentene hadde sin bakgrunn, verken da eller tidligere hadde vist interesse eller engasjement for opprettelsen av et MF. Her bemerkes det – som et eksempel blant svært mange – at Indre Missions tidende ignorerte danske MF, mens NLA i Bergen ble utførlig presentert (s. 24).

Deler av boken kan sammenfattes i avsnittet på s. 338. «Ingen støtte fra Indre Mission», eller som Legarth skriver i forordet: «MF er en varm kartoffel i IM». Store deler av boken handler om alle som ikke ønsket å støtte et menighetsfakultet. Jeg ser egentlig ingen energiske forsøk fra forfatterens side på å forklare hvorfor, eller skape en overordnet teori som kan gi leseren hjelp til å sortere denne store mengden med enkeltopplysninger. Hva var årsaken til Indre Missions og andres kontinuerlige motstand mot et MF?

Vi får først en kort gjennomgang av teologiens plass ved Københavns universitet fra grunnleggelsen i 1479. Så følger 18 kapitler med dels kronologisk, dels tematisk gjennomgang. Tittelen angir kronologien fra 1896 til 1967, men bokens forfatter følger ikke denne kronologien konsekvent.

Innledningen, der Legarth beskriver sin interesse for bokens tema og hvilke kilder han har brukt, er god. Likeledes avslutningen, som i en rekke punkter oppsummerer boken. Vi får vite at Legarth har brukt en rekke kilder, blant annet private brev, artikler fra dagspressen og arkivet etter pastor Harboe Pedersen, danske MFs store pådriver!

Legarth kjenner dette materialet ut og inn, og han har vært knyttet til MF i Århus i et livslangt engasjement, som han skriver i forordet. En del av boken bærer preg

av at han ikke helt klarer å sortere ut hva som er interessant for lesere av boken.

Spørsmålet er om boken når frem til sitt publikum og har noe viktig å si. Mitt svar er ja, dette er en interessant og viktig bok. Men alt det interessante er til dels vanskelig å sortere ut fra den store mengden sitater og enkeltopplysninger. Dersom en doktorand hadde levert dette manus til meg, ville jeg spurt: Hva er hensikten med denne avhandlingen og hvordan oppnår du denne hensikten? Min anbefaling ville vært å kutte bort det som nok kunne være interessant i seg selv, men ikke nødvendigvis i akkurat denne fortellingen.

Hvem er målgruppen? Jeg kjenner både tema (historien til privat presteutdannelse) og dansk kirkehistorie relativt godt. Jeg har vært opponent ved doktordisputaser i København flere ganger, blant annet for Kofod-Svendsen (Teologi og konsekvens) – i tillegg til å delta i vurdering av professor-opprykk. Likevel er det krevende å følge med i fremstillingen av alle de forskjellige personene og retningene som følger i kapittel etter kapittel.

I siste fjerdedel av 1800-tallet gjorde «Peder Madsen og Fredrik Nielsen Det teologiske Fakultet til et MF» (P.G.Lindhardt). Like fullt uttalte indremisjonshøvdingen Vilhelm Beck i 1896: «På knæ, I Professorer, for Den Hellige Skrift», som er tittelen på kap. 3 og danner startpunktet for bokens kronologi. Det nevnes så at det i Indre Missions tidende (IMT) fremkommer en rekke advarsler mot bibelkritikken. Et eksempel på forfatterens perfeksjonisme, henviser han så i en fotnote til «nogle eksempler» som utgjør ikke mindre enn 35 anførsler til IMT der en slik bibelkritikk fremkommer. Dette er både fortjenstfullt og urovekkende. Jeg har aldri lest en bok med så perfeksjonistisk fotnote-bruk. Samtidig er jo bibelsyn en avgjørende del av danske MFs historie og selvforståelse.

Forfatteren gjengir i fremstillingen ulike debatter i Indre Mission, blant grundtvigianerne, Tidehverv og Kirkens Ja og Nei osv. Men den store mengde fortellinger om private initiativer til teologisk utdannelse ender opp i ingenting – og konkluderes med at man ikke var enige, man kunne ikke støtte dette, det trengs ikke i Danmark, forskjellen mellom Danmark og Norge er stor etc. Det er altså ikke bare knyttet til skepsis i Indre Mission, ingen var interessert! Et grundtvigsk MF vant ikke tilslutning (s.121). Den kjente ungdomspresten Olfert Richard: Ingen støtte til tanken om et dansk menighetsfakultet (s.144).

Samtidig er det noe nærsynt over boken. Det norske MF og opprettelsen av det har riktignok fått sitt eget kapittel. Men jeg savner en bredere samfunnskontekst, en litt videre horisont. Det er for eksempel underlig, når forfatteren benytter F.C.Krarups brev til professor Lyder Brun i Oslo, at han ikke bruker den parallelle samling av Lyder Bruns brev til Krarup (utgitt av Kr.Valkner). Her ser man to liberale professorer fra hvert sitt land, hisse hverandre opp i sin kritikk av MF i Oslo og alle konservative krefter.

Jeg fant selv en påvirkning ved etablering av et MF i Norge (1907) fra private, skandinaviske presteseminarer i Amerika. Her nevner Legarth Grand College i Amerika, som eksempel på dansk-ame-

rikansk presteutdannelse fra 1890-årene. Men dette som et svar på hvorfor forsøket med en to-årig presteutdannelse i Askov for danske-amerikanske prester ble lagt ned. Men kunne ikke frie teologiutdannelser i Amerika være et forbilde og inspirasjon for et MF i Danmark, slik det var i Norge? Den norsk-danske evangelisk lutherske Augustana-Synode (senere Augustana – eller Frikirken), sto bak opprettelsen av Augsburg seminar. Professor Georg Sverdrup, seminarets sentrale lærer, skrev til biskop Heuch i Norge i 1903 og anbefalte ham å arbeide for en fri presteutdannelse i Norge, drevet av menigheten selv. Da MF i Kristiania (Oslo) startet opp forelesningene i 1908, var Sverdrups bror Edvard den første lærer i kirkehistorie. Den tredje broren, Jakob, var kirkeminister og hadde drevet Grundtvig-inspirert folkehøyskole tilknyttet farens prestegjeld i Sogndal. Deres onkel hadde vært statsminister i Norge (Johan Sverdrup). To av de sentrale pionerener for norske kirkedannelser og presteseminarer i Amerika midt på 1800-tallet (Elling Eielsen og C.L.Clausen) var nær knyttet til Danmark og danske miljøer, den første var haugianer knyttet til Jyllands sterktroende, og den siste som ble fengslet i Danmark for brudd på Konventikkelplakaten; den andre selv dansk – med både haugiansk og grundtvigiansk profil.

Hva så med liberal teologi og vranglære som motivasjon for å opprette et MF, slik mange oppfattet situasjonen i Norge? Det syntes heller ikke å fungere. Arboe Rasmussen-saken (kap. 8) er interessant, der denne pastoren, for sine avvisninger av sentrale deler av trosbekjennelsen, ble anmeldt til politiet. Etter årelange runder i rettssystemet ble han i 1918 frikjent av Høyesterett. Men han var jo ikke tilsatt som prestelærer, og Legarth lar overskriften lyde: «Ingen ansporing til oprettelse af et dansk menighetsfakultet». Så hvorfor hører dette hjemme i boken? Muligens fordi saken om Holger Mosbechs kristologi følger etter, og Holbech faktisk var tilsatt ved fakultetet i København, og noen år senere førte dette til debatt om nødvendigheten av et menighetsfakultet.

Så er det også en mengde navn på personer som på en eller annen måte har hatt forbindelse med private initiativer til teologisk utdannelse eller deltatt på møter sammen med noen som har hatt en slik forbindelse. Biografier, eller korte og noen litt lengre cv-er i fotnotene for omtrent hver eneste person som nevnes. Med unntak av enkelte litt lengre cv-er, er det knapt noe system i hvorfor disse hundrevis av personer får sin egen cv. I Norge sier man ofte om en slik bok: «Den mangler en god forlagsredaktør».

Tidsrammen 1896 til 1967 begrunnes i forordet. Det skrives ikke noe særlig om MF fra undervisningen startet i 1972. I kap. 16 skriver Legarth også at oprettelsen av DBI (Dansk Bibel-Institut) «falder her uden for sigtepunktet, da det først blev oprettet i 1972». Men like fullt skrives det om ulike hendelser helt frem til i dag i en rekke kapitler og avsnitt. I kapittel 16 om øvrige teologiske utdannelser i Danmark, er det detaljerte beskrivelser av institusjonene langt inn på 2000-tallet, til og med navn på ledere og rektorer. På bokens bakside sies det at målet var en «alternativ teologisk uddannelse fri

af statslig styring og med rod i en klassisk luthersk tradition». Så hvorfor skrive om Baptisternes præsteseminar og om SALT – sistnevnte opprettet i 2000, men lagt ned igjen i 2009? Men altså ikke noe (særlig) om MF i Århus etter 1967, ikke noe om DBI, ikke noe om samarbeid og institusjonsavtaler med Fjellhaug, eller før det med UNISA og andre universiteter. Når nå faktisk både MF i Århus og DBI i København er en del av Fjellhaug i Oslo, og disse tilsynelatende fungerer helt utmerket sammen, synes jeg dette valget er påfallende!

Dersom målgruppen er støttespillere til privat, teologisk utdanning, slik kapittel 16 med oppramsing av en rekke private høyskoletilbud kan tyde på, er det underlig at det ikke kommer et prinsipielt forsvar for hvorfor privat teologiutdanning er viktig, særlig i et land med så sterk statlig styring som i Danmark (og Norge). Etablering av et menighetsmessig eller kirkelig seminar handler da ikke bare om at en tilfeldig lærer ved statens teologiske fakultet bryter med Skrift og bekjennelse? Dersom man er styremedlem ved en privat, teologisk høyskole i Danmark eller Norge, har man da utbytte av denne boken? Jeg er i tvil.

Dersom man vil lese en bok om historiske ansatser til privat presteutdannelse, er det deprimerende at 80 % av boken handler om alle som burde blitt interessert i dette, men som ikke var interessert, som ikke syntes at et dansk MF var noen god idé.

Denne boken inneholder særdeles mange interessante opplysning og kilder, men det er til dels krevende å sortere ut hva som er viktig og nyttig i et fortsatt arbeid for private, teologiske høyskoler. Den anbefales for spesielt interesserte.